

André Blais z University of Montreal, jeden z autorów recenzji omawianej tu książki przygotowanej dla wydawnictwa Routledge, napisał: „to obowiązkowa lektura dla każdego, kto bada politykę lokalną, zaciekawi każdego” (tłum. P.S.). Podzielim tę opinię. Redaktorami tomu są trzej badacze o uznanej, międzynarodowej renomie znawców lokalnych zachowań wyborczych: Adam Gendźwiłł z Uniwersytetu Warszawskiego, Ulrik Kjaer z University of Southern Denmark w Odense i Kristof Steyvers z Ghent University. Warto może przypomnieć, że dla Adama Gendźwiłła, polskiego współredaktora i współpomysłodawcy tej książki, jest to już drugie znaczące dzieło na temat wyborów samorządowych wydane w nieodległej przeszłości. W 2020 r. opublikował bowiem w języku polskim książkę *Wybory lokalne w Polsce: uczestnictwo, konkurencja i reprezentacja polityczna w demokracjach mniejszej skali* (Wydawnictwo Naukowe Scholar), zawierającą zarówno rozważania teoretyczne, jak i empiryczne analizy dotyczące polskich samorządów.

Trudno byłoby wskazać inne niż recenzowane tu dzieło tak kompletne i wszechstronne źródło informacji o instytucjach demokracji lokalnej, jej funkcjonowaniu i ewolucji w ostatnich dekadach w krajach europejskich. Książka zawiera 40 rozdziałów opisujących systemy i wyniki wyborów samorządowych w poszczególnych krajach. Są one pogrupowane w sześć części, a każda została wyróżniona na podstawie kryterium, które nazwałbym „geograficzno-politycznym” (kolejno: pięć krajów nordyckich, dwa na Wyspach Brytyjskich, siedem określonych jako kraje „nadreńskie” (*Rhinelandic*), siedem Europy Południowej, osiem Europy Środkowo-Wschodniej i jedenaście Europy Południowo-Wschodniej). „Swoje” rozdziały mają nawet niektóre bardzo małe państwa (Andora, Liechtenstein). Jest to więc bardzo kompletny zestaw krajów europejskich. Jeśli na uparteo szukać w nim jakichś luk, to kontrowersyjne może być pozostawienie poza zakresem opracowania Armenii i Gruzji, będących członkami Rady Europy, a także rezygnacja z włączenia Turcji, która przecież częściowo leży na terenie kontynentu europejskiego. W tomie zabrakło też rozdziałów poświęconych Białorusi i Rosji, co wydaje mi się zrozumiałe i uzasadnione. Z punktu widzenia polskiego odbiorcy szczególnie warte podkreślenia jest pełne (poza wymienionymi wcześniej wyjątkami) pokrycie krajów wschodniej części kontynentu, łącznie z bałkańskimi czy pozostającymi poza strukturami Unii Europejskiej. To wciąż stosunkowo rzadkie. W wielu opracowaniach sygnowanych przez autorów z uczelni w Europie Zachodniej kraje z obszaru byłego bloku wschodniego traktowane są nadal dość zdawkowo, a jeśli pisze się o nich więcej, to ograniczając się do nowych państw członkowskich Unii Europejskiej.

Każdy z rozdziałów nawiązuje do wspólnej ramy koncepcyjnej strukturyzującej zawartość merytoryczną. Wychodzi ona z ogólnego założenia tradycyjnej szkoły instytucjonalizmu przyjmującej, że formalny kształt instytucji samorządowych ma wpływ na funkcjonowanie demokracji lokalnej i wyniki wyborów. W każdym rozdziale znajdujemy więc podstawowe informacje na temat systemu samorządowego w danym kraju, zasad organizujących wybory samorządowe oraz ich przebiegu i rezultatów (m.in. frekwencji wyborczej, roli krajowych partii politycznych, reprezentacji kobiet we władzach samorządowych). Z punktu widzenia źródła informacji dla kolejnych opracowań i badań ważnym uzupełnieniem jest dostępny *online* pod adresem localelections.eu załącznik zawierający najważniejsze dane zgromadzone o każdym z uwzględnionych w tomie krajów. Równocześnie jednak autorzy z poszczególnych krajów, w ramach ogólnie przyjętej ramy porównawczej, mieli pozostawioną swobodę wypełnienia swoich rozdziałów specyficznymi treściami pokazującymi lokalny kolor europejskich systemów samorządowych. Na to zróżnicowanie wskazują zresztą już same pomysłowe tytuły, przyciągające uwagę i wykraczające poza sztamowe poinformowanie czytelnika o kraju, którego dotyczy opracowanie. Warto przytoczyć ich przykłady: „Jak dwie i pół partii rządzi w systemie wielopartyjnym” (Dania), „Niska frekwencja, ale nie wybory drugiego rzędu”

(Szwajcaria), „Konkurencja tylko w dużych miastach” (Francja), „Demokracja lokalna w cieniu polityki krajowej” (Chorwacja), „Krajowe partie polityczne rządzące polityką lokalną” (Rumunia) i wiele innych. Sądzę, że udało się znaleźć odpowiedni balans między jednolitą strukturą niezbędną w badaniach porównawczych i pozostawieniem swobody poszczególnym autorom, dzięki czemu rozdziały nie są do siebie bliźniaczo podobne, co wywoływałoby uczucie znużenia u czytelnika. Nierealistyczne byłoby oczekiwanie, że w tak rozbudowanym i skomplikowanym dziele wszystkie rozdziały będą równie dobre. Oczywiście daje się zauważyć, że niektórzy autorzy poradzili sobie z postawionym zadaniem lepiej, a inni gorzej. Żaden z rozdziałów nie schodzi jednak poniżej akceptowalnego, niezłego poziomu akademickiego i za sam fakt znalezienia i nakłonienia do współpracy tak szerokiego grona autorów – niekiedy w krajach cechujących się bardzo niewielką obecnością publikacji akademickich w międzynarodowym obiegu naukowym – należą się redaktorom tomu gratulacje.

Niemniej sprowadzanie recenzowanego tomu do encyklopedycznego źródła wiedzy o poszczególnych krajach byłoby niesprawiedliwe. Dużą wartość stanowią też bowiem rozdziały wprowadzający i podsumowujący, które poza porównawczym zestawieniem faktów zawierają także pogłębione – choć z konieczności bardzo lapidarne – teoretyczne analizy i wyjaśnienia. Intrygujące tytuły (rozdział wprowadzający: „From perennial bridesmaids to fully fledged spouses: Advancing the comparative study of local elections and voting”, rozdział podsumowujący: „Happily ever after? Comparing local elections and voting in 40 European countries”) nawiązują dobrze do konwencji oryginalnych tytułów „rozdziałów krajowych”, ale też znajdują uzasadnienie w tekście. O ile rozdział wprowadzający można jeszcze uznać za dość „standardowy” dla tego typu publikacji, o tyle rozdział końcowy był dla mnie prawdziwym, smakowitym akademickim deserem, mającym jednak wartość kaloryczną dania głównego. Rozdział ten w sposób porównawczy omawia kilka kolejnych zagadnień, takich jak: wielkość rady, systemy wyborcze, bezpośrednio wybory burmistrzów, frekwencja wyborcza, rola krajowych partii politycznych, kobiety w samorządach, obecność mniejszości etnicznych, typologia lokalności wyborów i zachowań wyborców. W ramach tego ostatniego przedstawiona typologia zdaje się sugerować, że najciekawszym europejskim przypadkiem do badania wyborów samorządowych mogą być Włochy, gdzie zarówno zróżnicowanie poziome (między gminami różnej wielkości i w różnych częściach kraju), jak i pionowe (między wyborami lokalnymi i krajowymi) jest największe. Bardziej precyzyjne wyjaśnienie przeprowadzonej typologii nie mieści się w ramach krótkiej recenzji, czytelników mogę więc tylko odesłać do lektury oryginalnego tomu.

Część z wymienionych wyżej zagadnień omówiona jest w sposób porządkujący, ale w zasadzie ograniczony do przedstawienia najważniejszych faktów (wielkość rady, cechy systemów wyborczych). Trochę szkoda, że zabrakło w tym miejscu bardziej rozbudowanej refleksji o możliwych źródłach (czynnikach wyjaśniających) obserwowane zróżnicowania w Europie w tym zakresie. Inne zagadnienia jednak – te odnoszące się do zachowań wyborców i rezultatów wyborów – obfitują w krótkie, ale ważne odniesienia teoretyczne. Przede wszystkim autorzy rozprawiają się z rozpowszechnioną w naukach politycznych i nieco lekceważącą tezę o wyborach samorządowych jako „second order elections”. Wskazują, że dla wielu wyborców są to w istocie wybory zupełnie pierwszorzędne, czasem wręcz najważniejsze. Równocześnie nie ukrywają zjawiska spadku frekwencji wyborczej – zauważalnego zarówno w wyborach krajowych, jak i lokalnych i będącego jednym z poważniejszych symptomów kryzysu demokracji przedstawicielskiej w Europie. Zwracają też uwagę na powiązania występujące w demokracji wieloszczeblowej (*multilevel democracy*), które pozwalają traktować stanowiska we władzach samorządowych jako inkubatory i respiratory indywidualnych karier polityków szczebla krajowego. Zjawisko to ma jednak stosunkowo niewielkie znaczenie, m.in. w związku z ograniczoną (i wiele wskazuje na to, że coraz bardziej) rolą krajowych partii politycznych w życiu politycznym w skali lokalnej w znacznej części krajów europejskich. Bardzo skrótowe, ale ciekawe są także rozważania o czynnikach wpływających na nader umiarkowaną (choć z czasem rosnącą) obecność kobiet we władzach samorządowych. Autorzy wskazują tu zarówno na czynniki podażowe, jak i popytowe, lecz podkreślają także rolę niektórych rozwiązań instytucjonalnych, takich jak bezpośrednio wybory burmistrzów, które mogą się przyczyniać do utrwalania lub naruszania zjawiska „szklanego sufitu”.

Inny z recenzentów wydawniczych, Bas Denters z University of Twente, napisał: „trudno uwierzyć, że wybory lokalne były tak długo białymi planami na mapie naszej wiedzy [...] tom [...] stanowi

wielki krok w mapowaniu tego w znacznym stopniu nieznanego terytorium” (tłum. P.S.). Wypada się zgodzić z tą opinią, dodając, że chodzi nie tylko o załatanie luk w wiedzy faktograficznej, lecz także o rozwój czegoś, co można by określić mianem autonomicznej teorii wyborów lokalnych.

Paweł Swianiewicz
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
Zakład Studiów Społeczno-Ekonomicznych
e-mail: pawel.swianiewicz@upwr.edu.pl